

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON VA FUQAROLARNING
ASOSIY HUQUQLARI, ERKINLIKLARI VA BURCHLARINING
KAFOLATLARI**

Rafikova Muattar Ravshanovna ¹

¹ *Bojxona instituti Umumhuquqiy fanlar kafedrasi dotsenti,
bojxona xizmati podpolkovniki, pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa fanlari doktori(PhD)*

Abdumalikova Dilhayo Umidjon qizi ¹

¹ *"Bojxona instituti 1-kurs kursanti*

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

*Received:27.06.2025
Revised: 28.06.2025
Accepted:29.06.2025*

KALIT SO'ZLAR:

*inson huquqlari, fuqaro
erkinliklari, burch va
majburiyatlar,
O'zbekiston Respublikasi
Konstitutsiyasi, huquqiy
davlat*

*Mazkur maqolada O'zbekiston
Respublikasining Konstitutsiyasida belgilangan
inson va fuqarolarning asosiy huquqlari,
erkinliklari hamda burchlari yoritib berilgan.
O'zbekistonda demokratik tamoyillarning
mustahkamlanishi va huquqiy davlat qurilishi
jarayonida inson huquqlari muhim o'rin tutishini
asoslab beradi.*

KIRISH. Inson huquqlari – insonning davlat bilan munosabatidagi huquqiy maqomini, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalardagi imkoniyatlari hamda da'volarini tavsiflovchi tushuncha. Inson huquqlarini erkin va samarali tarzda amalga oshirish fuqarolik jamiyati va huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biridir. Inson huquqlarini mutlaq va nisbiy inson huquqlariga bo'lish qabul qilingan. Yashash huquqi, qiynoklarga, zo'ravonlikka, inson sha'ni yerga uradigan boshqa xil muomalaga yoki jazoga duchor etilmaslik huquqi, shaxsiy hayotning daxlsizligi huquqi, shaxsiy va oilaviy sir saqlash huquqi, o'z sha'ni hamda yaxshi nomini himoya etish huquqi, vijdon erkinligi va dinga

e'tiqod qilish huquqi, shuningdek, sud tomonidan himoya qilinish va odil sudlov huquqi hamda shular bilan bog'liq eng muhim protsessual huquqlar mutlaq inson huquqlari sirasiga kiradi. Qolgan hamma inson huquqlari nisbiy bo'lib, favqulodda yoki harbiy holat tartibi joriy qilingan vaziyatda cheklab yoki to'xtatib qo'yilishi mumkin. [2]

O'zbekistonda inson huquqlarini rag'batlantirish, himoya qilish va ularga rioya qilish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi doirasida shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta'minlash borasida maqsadli choralar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, inson huquqlari sohasida ta'limni takomillashtirish yuzasidan muhim qadamlar qo'yilmoqda. Ta'kidlash joizki, bugungi kunda davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari, ta'lim muassasalarini aholi o'rtasida umuminsoniy qadriyatlar, inson huquqlarini hurmat qilish va unga rioya qilish tamoyillarini ommalashtirish, shuningdek, fuqarolarning huquqiy axborotdan foydalanishini ta'minlash jarayonlariga katta e'tibor qaratishyapti. [3]

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning asosiy g'oyasi insonning qonuniy manfaatlarini, huquqlari va erkinliklarini, inson sha'ni va qadr-qimmatini yuksak baholash va amalda oliy darajaga olib chiqishdir. Inson huquqlari va burchlari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan. Yangi tahrirdagi Konstitutsiya 7-moddasi birinchi bandida «Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbai», degan norma belgilab qo'yilgan. Bu norma timsolida O'zbekiston Respublikasida jahon miqyosida umume'tirof etilgan xalq hokimiyatchiligi prinsipi, ya'ni xalq suverenitetning tashuvchisi va davlat hokimiyatining yagona manbai ekanini anglatuvchi tamoyil mustahkamlab qo'yilgan.

Shundan kelib chiqib, keyingi yillarda mamlakatimizda Yangi O'zbekiston — inson sha'ni va qadr-qimmatini, huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari oliy qadriyat hisoblangan davlat bo'lishi; xalq davlat organlariga emas, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi, “odamlar tashvishi bilan yashash”, xalqimizning qonuniy talab-istaklari va xohish-irodasini ro'yobga chiqarish davlat organlari faoliyatini baholashning eng muhim mezoniga aylanishi, barcha muhim qarorlar aholi ishtirokida, fuqarolik jamiyati institutlari bilan maslahatlashuv asosida qabul qilinishi kabi prinsip va g'oyalarni hayotga tatbiq etishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Fuqarolarning huquq va burchlari — fuqarolarning Konstitutsiya va qonun hujjatlarida o'z ifodasini topgan asosiy huquq va burchlari. Ular davlat organlari tomonidan muhofaza etiladi va bajarilishi nazorat qilinadi. O'zbekiston Konstitutsiyasining 2-bobida “Xalq hokimiyatchiligi” fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari quyidagicha

turkumlanadi: 1) Shaxsiy huquq va erkinliklar; 2) Siyosiy huquqlar 3) iqtisodiy-ijtimoiy huquqlar.

Konstitutsiyaning 7-bobida “Shaxsiy huquq va erkinliklar” yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqidir va u qonun bilan muhofaza qilinadi. Inson hayotiga suiqasd qilish eng og‘ir jinoyatdir. Insonning sha’ni va qadr-qimmatini daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo‘lishi mumkin emas. Hech kim qiynoqqa solinishi, zo‘ravonlikka, boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi muomalaga yoxud jazoga duchor etilishi mumkin emas. Hech kimda uning roziligisiz tibbiy va ilmiy tajribalar o‘tkazilishi mumkin emas;

Har kim erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga ega. Hech kim qonunga asoslanmagan holda hibsga olinishi, ushlab turilishi, qamoqqa olinishi, qamoqda saqlanishi yoki uning ozodligi boshqacha tarzda cheklanishi mumkin emas. Hibsga olishga, qamoqqa olishga va qamoqda saqlashga faqat sudning qaroriga ko‘ra yo‘l qo‘yiladi. Shaxs sudning qarorisiz qirq sakkiz soatdan ortiq muddat ushlab turilishi mumkin emas. Shaxsni ushlab chog‘ida unga tushunarli tilda uning huquqlari va ushlab turilishi asoslari tushuntirilishi shart.;

Jinoyat sodir etganlikda ayblanayotgan shaxs uning aybi qonunda nazarda tutilgan tartibda oshkora sud muhokamasi yo‘li bilan isbotlanmaguncha va sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi bilan aniqlanmaguncha aybsiz deb hisoblanadi. Ayblanuvchiga o‘zini himoya qilish uchun barcha imkoniyatlar ta‘minlanadi va bundan tashqari yana bir qancha normalarda insonning shaxsiy huquqlari ifodalangan.

8-bobida “Siyosiy huquqlar” deb nomlanib unda quyidagicha normalar belgilab qo‘yilgan:

O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita hamda o‘z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga ega. Bunday ishtirok etish o‘zini o‘zi boshqarish, referendumlar o‘tkazish va davlat organlarini demokratik tarzda shakllantirish, shuningdek davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati vositasida amalga oshiriladi;

O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari davlat xizmatiga kirishda teng huquqqa egadirlar. Davlat xizmatini o‘tash bilan bog‘liq cheklovlar qonun bilan belgilanadi;

Fuqarolar o‘z ijtimoiy faolliklarini O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq mitinglar, yig‘ilishlar va namoyishlar shaklida amalga oshirish huquqiga ega. Hokimiyat organlari faqat xavfsizlik nuqtai nazaridagina bunday tadbirlar o‘tkazilishini to‘xtatish yoki taqiqlash huquqiga ega;

O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari kasaba uyushmalariga, siyosiy partiyalarga va boshqa jamoat birlashmalariga uyushish, ommaviy harakatlarda ishtirok etish huquqiga egadirlar.

Konstitutsiyamizning 9-bobida “Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar” deb belgilab qo‘yilgan, unga ko‘ra:

Har bir shaxs mulkdor bo‘lishga haqli. Bank operatsiyalarining, omonatlarning va hisobvaraqlarning sir tutilishi, shuningdek meros huquqi qonun bilan kafolatlanadi. (41-modda)

Har kim munosib mehnat qilish, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, xavfsizlik va gigiyena talablariga javob beradigan qulay mehnat sharoitlarida ishlash, mehnati uchun hech qanday kamsitishlarsiz hamda mehnatga haq to‘lashning belgilangan eng kam miqdoridan kam bo‘lmagan tarzda adolatli haq olish, shuningdek ishsizlikdan qonunda belgilangan tartibda himoyalani huquqiga ega. Mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdori insonning munosib turmush darajasini ta‘minlash zarurati hisobga olingan holda belgilanadi. Homiladorligi yoki bolasi borligi sababli ayollarni ishga qabul qilishni rad etish, ishdan bo‘shatish va ularning ish haqini kamaytirish taqiqlanadi. (42-modda)

Davlat fuqarolarning bandligini ta‘minlash, ularni ishsizlikdan himoya qilish, shuningdek kambag‘allikni qisqartirish choralarini ko‘radi. Davlat fuqarolarning kasbiy tayyorgarligini va qayta tayyorlanishini tashkil etadi hamda rag‘batlantiradi. (43-modda) [1]

Bir so‘z bilan aytganda biz huquqiy davlatda yashar ekanmiz inson doimo o‘z o‘rniga ega bo‘ladi. Huquqiy davlatda eng oliy qadriyat inson hisoblanadi. Davlat faqat huquq normalarini yaratib qolmay, o‘zi ham ularga amal qilishi Huquqiy davlatning eng muhim xususiyatidir. Huquqiy davlat demokratiyaning ajralmas belgisidir.

Shunday qilib, asosiy qomusimizda e‘tirof etilgan demokratik prinsiplar bilan birga, xalqimizning bebaho qadriyatlari va boy davlatchilik tajribasini ifodalash muhimdir. Endilikda inson, uning hayoti, ozodligi, sha‘ni, qadr-qimmati, va boshqa ajralmas huquq hamda erkinliklari muqaddas sanalib, ular davlat tomonidan kafolatlanadi. Qo‘shimcha qilib aytish mumkinki, mustaqil taraqqiyot yillaridan beri Konstitutsiyamiz yurtimizda huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati, erkin bozor munosabatlari va xususiy mulk ustuvorligiga asoslangan iqtisodiyot qurish, xalqimiz uchun tinch, obod va farovon hayot barpo etish, o‘zbekistonning xalqaro maydonda munosib o‘rin egallashida mustaxkam poydevor bo‘lib xizmat qilmoqda. [2]

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan inson huquqlari, erkinliklari va fuqarolarning burchlari – huquqiy davlat va demokratik jamiyat

barpo etishning asosiy poydevoridir. Har bir fuqaroning yashash huquqi, erkin fikrlashi, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishi, mulkka ega bo'lishi kabi fundamental huquqlari davlat tomonidan qonuniy kafolatlanadi va himoya qilinadi. Shu bilan birga, fuqarolarning qonunlarga rioya qilishi, soliqlarni to'lash, Vatan himoyasiga tayyor turish kabi majburiyatlari ularning jamiyat oldidagi mas'uliyatini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. Xalq so'zi, 2016-yil 9-dekabr
3. O.T.Husanov. Konstitutsiyaviy huquq. –T.: 2022 yil.
4. 07.02.2023 dagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “ O'zbekiston Respublikasida Inson huquqlari sohasidagi Milliy ta'lim dasturini tasdiqlash to'g'risida ” PQ-46-son Qarori.